

FAVQULODDA VAZIYATLAR VA AHOLI XAVFSIZLIGINI BOSHQARISHDA ASOSIY QONUNLAR VA ME'YORIY HUJJATLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

T.f.d S.S.Shamansurov

I. A. Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti dotsenti

I.Sh.Suleymanova

I. A. Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti magistri

Anotatsiya: Maqolada mavzu turli jihatlar bo'lgan ilmiy tadqiqotlar tahlil qilinadi favqulodda vaziyatlarda huquqni muhofaza qilish. Favqulodda vaziyatlarda qonun ustuvorligini ta'minlash talab qilinadigan va adolatli normativ-huquqiy hujjatlarni o'z vaqtida qabul qilishni o'z ichiga olishi aniqlandi.

Kalit so'zlar: faoliyat, qonuniylik, ta'minlash, favqulodda vaziyatlar, nazariya, qonunchilik, normativ-huquqiy hujjat, kodeks, muhofaza qilish, aholi, obodonlashtirish.

Annotation: The article analyzes scientific studies with various aspects of the topic of law enforcement in emergency situations. It has been determined that ensuring the rule of law in emergency situations includes the timely adoption of required and fair regulatory legal acts

Key words: activity, legality, provision, emergency situations, theory, legislation, regulatory legal document, code, protection, population, improvement.

Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning qonuniy asosini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Qonunlari, Vazirlar Mahkamasining Qarorlari va Favqulodda vaziyatlar vazirining ko'rsatma va boshqa tegishli me'yoriy hujjatlari tashkil etadi.

Bizga ma'lumki, XX asrning 60 yillaridan fuqaro mudofaasi tizimi faoliyat ko'rsatib kelgan. Uning asosiy vazifasi tinchlik davrida va urush sharoitida mamlakat aholisini yalpi qirg'in qurollari va boshqa hujum vositalaridan himoya qilish, urush sharoitida iqtisodiyot obyektlarining barqarorligini ta'minlash hamda halokat o'choqlarida qutqarish va tiklash ishlarini o'z vaqtida samarali amalga oshirishdan iborat edi.

Sayyoramizda ro'yi berayotgan tabiiy, texnogen, ekologik, ijtimoiy, harbiy-siyosiy xarakterdagi favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish, talafotlar ko'lamini toraytirish, insonlar hayoti va ular tomonidan yaratilgan moddiy boyliklarga yetadigan zararlarning oldini olish yoki ularni kamaytirishni ta'minlash o'ta muhim va dolzarb muammolar sirasiga kirada.

Ma'lumki, fuqarolar muhofazasining eng muhim vazifalaridan biri, aholim favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga tayyorlash hisoblanadi. Bu borada O'zbekiston Respublikasining «Aholini va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyati favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida»gi va «Fuqaro muhofazasi to'g'risida»gi qonunlari hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamaasining 1998-yil 7-noyabrdagi 427-sonli «O'zbekiston Respublikasi aholisini favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga tayyorlash tartibi to'g'risida»gi qarori asosida Respublikamiz aholisini favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga tayyorlash ishlari yo'lga qo'yilgan. Bu huquqiy-me'yoriy hujjatlarning bandlarida va Vazirlar Mahkamasining 427-sonli qarorida ta'kidlanganidek: «O'zbekiston Respublikasi aholisini favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga tayyorlash (shu jumladan, ta'lim muassasalaridagi fuqarolarni ham) majburiydir. Fuqarolarni favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlash, mulkchilik shakllaridan qat'iy nazar, korxonalarda, muassasalarda va tashkilotlarda., yashash joylarida, ularning yoshi va ijtimoiy guruhlarga qarab olib boriladi.

Shu bilan birga, aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan va fuqaro muhofazasidan himoya qilish sohasida kadrlar tayyorlashning mahalliy va xorijiy tajribasini har tomonlama tanqidiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mavjud tizim zamonaviy talablarga to'liq javob bermaydi.

Fuqaro muhofazasining hozirgi zamon sharoitidagi ahamiyati.

Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning qonuniy asosini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Qonunlari, Vazirlar Mahkamasining Qarorlari va Favqulodda vaziyatlar vazirining ko'rsatma va boshqa tegishli me'yoriy hujjatlari tashkil etadi.

Bizga ma'lumki, XX asrning 60-yillaridan fuqaro mudofaasi tizimi faoliyat ko'rsatib kelgan. Uning asosiy vazifasi tinchlik davrida va urush sharoitida mamlakat aholisini yalpi qirg'in qurollari va boshqa hujum vositalaridan himoya qilish, urush sharoitida iqtisodiyot obektlarining barqarorligini ta'minlash hamda halokat o'choqlarida qutqarish va tiklash ishlarini o'z vaqtida samarali amalga oshirishdan iborat edi.

Lekin aholi hayotiga faqatgina ommaviy qirg'in qurollari emas, balki boshqa xavf-xatarlar ham tahdid solib turadi, ularni aslo nazardan chetda qoldirish mumkin

emas. Bular turli tabiiy ofatlar, avariya, halokatlardir. Sodir bo‘lib o‘tgan bir nechta halokatlar (Chernobil atom elektr stansiyasidagi avariya, 25 000 odamning yostig‘ini quritgan Spitak zilzilasi va boshqa.) fuqaro mudofaasining o‘rni va vazifalariga boshqacha ko‘z bilan qarash kerak ekanligini ko‘rsatib berdi.

Fuqaro mudofaasi qo‘shinlari bunday yirik ko‘lamdagi ofatlarga qarshi kurashishga tayyor emas ekanligi, fuqaro mudofaasi vazifalari faqatgina harbiy davr chegarasida qolishligi mumkin emasligi, ular oldiga qo‘yilgan vazifalar ko‘lamini kengaytirish lozimligi ayon bo‘lib qoldi.

90-yillarga kelib [yadro urushi xavfi kamaydi](#), biologik qurollardan foydalanish cheklab qo‘yildi, yangi-yangi zamonaviy qurol turlari kashf etildiki, ular odamlar uchun xavfli bo‘lmay, balki iqtisodiyot ob‘ektlarini ishdan chiqarishga qaratilgan edi. Bularning hammasi fuqaro mudofaasi tizimi o‘rnida yangi tizim tashkil etilishi lozimligini isbotlab berdi.

Shu o‘rinda yana bir masalani oydinlashtirib olishga to‘g‘ri keladi. Favqulodda vaziyatning o‘zi nima, undan aholi va hududlarni muhofaza qilish deganda nimani ko‘zda tutish lozim?

Favqulotda vaziyat – odamlar qurbon bo‘lishi, ularning sog‘ligi yoki atrof tabiiy muhitga zarar etishi, jiddiy moddiy talofatlar keltirib chiqarishi hamda odamlar hayot faoliyati sharoiti izdan chiqishiga olib kelgan yoki olib kelishi mumkin bo‘lgan avariya, halokat, xavfli tabiiy hodisa yoki boshqa tabiiy ofat natijasida muayyan hududda yuzaga kelgan vaziyat.

Vatanimiz Prezidenti tomonidan olib borilayotgan odilona siyosat tufayli inson manfaati, inson qadriyati eng oldingi o‘rindadir. Asosiy Qomusimiz bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosini ham inson, uning qadr-qimmat, salomatligi tashkil etadi. Insonning hayoti, yashashga bo‘lgan huquqi Konstitutsiya bilan muhofaza qilinadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti favqulodda vaziyatlar (real tashqi xavf, ommaviy tartibsizliklar, yirik halokat, tabiiy ofat, epidemiya) yuz bergan taqdirda fuqarolarning xavfsizligini ta‘minlashni ko‘zlab, O‘zbekistonda Respublikasining butun hududida yoki uning ayrim joylarida favqulodda holat joriy etadi, qabul qilgan qarorini uch kun mobaynida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining tasdig‘iga kiritadi. Favqulodda holat joriy etish shartlari va tartibi qonun bilan belgilanadi.

Oliy majlisning vakolatlariga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining umumiy yoki qisman safarbarlik e‘lon qilish, favqulodda holat joriy etish, uning muddatini uzaytirish va to‘xtatish to‘g‘risidagi farmonlarini tasdiqlash kiradi.

O‘zbekiston fuqarolarini favqulodda vaziyatlardan muhofaza etishning qonun bilan belgilangan asosiy tamoyillari: insonparvarlik, inson hayoti va sog‘lig‘ining ustuvorligi, axborotning o‘z vaqtida berilishi va ishonchliligi, favqulodda

vaziyatlardan fuqarolarni muhofaza qilish choralarining ko‘rilishidir. Respublika FVDT O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil II-dekabrda Farmoniga asosan Bosh vazir tomonidan boshqariladi. Hozirgi kunda FVDTning Respublika, mahalliy va obyekt bosqichidan iborat 14 ta hududiy va 40 dan ortiq funksional quyi tizimdan iborat bo‘lgan favqulodda vaziyatlarni oldini olish va ularda harakat qilish davlat tizimi o‘z faoliyatini ko‘rsatmoqda. Bu tizimning yagona konsepsiyani belgilash, bashoratlash, tahliliy ishlar, turli dasturlar yaratish va ularni amalga oshirish, fuqaro muhofazasi kuch va vositalarining doimiy tayyorgarligini ta‘minlash, falokatlar, halokatlar, tabiiy ofatlarni bartaraf qilish hamda xalqaro hamkorlik borasida olib borilayotgan ishlar o‘zining ijobiy natijalarini bermoqda.

Bu tizimni yanada rivojlantirish va mustahkamlashda hukumatimiz tomonidan fuqarolarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga tayyorlashni tashkil etish, FVlarni tasniflash, avariya-qutqaruv tizimlarini kengaytirish, vazifalarini takomillashtirish va ularni zamonaviy jihozlar bilan ta‘minlash, suv osti xizmatini yaratish kabi tadbirlar borasida katta yordam ko‘rsatmoqda.

Zero, yer yuzida urnurniy qirg‘in qurollari, hujumkor qurollarning zamonaviy turlari mavjud ekan, shu bilan birga tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlarni bo‘lishligi muqarrar bo‘lganligidan har bir davlatda va uning har bir hududida va bo‘g‘inida fuqarolar muhofazasi davlat tizimi tashkil etiladi va uning vazifalari aniq belgilanadi

O‘zbekistonda mazkur muammolarni hal etishda ishtirok etadigan barcha xizmatlarning o‘zaro munosabatlarini belgilovchi va tartibga soluvchi "Aholini va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to‘g‘risida"gi, "Fuqaro muhofazasi to‘g‘risidagi", "Radiatsiyaviy havfsizlik to‘g‘risida"gi, "Terrorizmga qarshi kurash to‘g‘risida"gi va boshqa O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, shu sohaga taalluqli bo‘lgan Vazirlar Mahkamasining qarorlari va boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan va hayotga joriy etilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.Tojiev, I.Nigmatov, M.Ilxomov. "Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi". o‘quv qo‘llanma. t ,2002
2. I. Nigmatov. M.Tojiyev "Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi"i 2011 yil
3. <https://fayllar.org/viii-mavzu-favqulodda-vaziyatlar-sharoitida-hayot-faoliyat-xav.html>